

20 09 2018

Чомеашиносон ва мухаккикони муосир барои шинохтан ва ташхис додани укладаҳои фикрӣ ва иҷтимоӣ, ки боиси пойинравӣ ва воқасгаройӣ мегарданд, аз истилоҳи шартӣ «мазхабзадагӣ» қор мегиранд. Сатҳи мазхабзадагӣ дар ин ё он чомеа, албатта, ба ҷиғунагии фазои фикрию маданӣ бастагӣ дорад. Умдатан, дар нимаи дуҷуми садаи бист дар кишварҳои Шарқи мусулмонӣ бозихои сиёсӣ бештар ранги мазхабӣ гирифта, дар қолаби инқилобҳои исломӣ инсичом ёфтанд. Хамин тавр, дар фазои собик шӯравӣ ҳам, ки Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷузъи ҷудонопазири он махсуб меёфт, фактори динӣ - мазхабӣ авлабият пайдо кард ва раванди воқеоту ҳаводиси минбаъда ба он омил пайванд хӯрд.

Дар муҳити Тоҷикистони шӯравӣ аз охири солҳои ҳаштодуми асри гузашта шурӯъ карда, бозихои геополитикӣ дар қолаби исломи сиёсӣ ворид гардиданд ва тадричан фазои сиёсӣ, ахлоқӣ, иҷтимоӣ, маданӣ ва маънавиро таҳти таъсир қарор доданд. Ин нуқтаро мебоҷад ёдовар шуд, ки Ҷумҳурии Тоҷикистон ханӯз пеш аз замони касби Истиклолияти давлатӣ аз назари динӣ - мазхабӣ дар таносуб бо дигар кишварҳои Осиёи Марказӣ осебпазиртар буд, чунки дар ин минтақа нуфузи қобили мулоҳизаи рӯҳониёни муҳофизакор, фурсатталаб, беҳабар, ноогоҳ, ки тору пудашонро хурофоту таассуби мазхабӣ ташкил дода буд, ба мушоҳида мерасид. Аз тарафи дигар, аз нимаи дуҷуми солҳои ҳаштодуми садаи бист ҳаракати рӯҳониёни ҷавон, ки ҳудро ислохотгари динӣ - исломӣ унвон мекарданд ва дар маҳофили динӣ аз ислохоти густурдаи мазхабӣ лоф мезаданд, неруманд шуд ва дар майдони сиёсӣ мафкуравии ҷумҳурӣ аз худ дарак дод.

Қор то ба ҷое расида буд, ки табақаи ислохотхоҳони наҳзатӣ ба таври ҳудогоҳу ноҳудогоҳ бо намоёндагони ҳадамоти ҳосусӣ дар минтақа, ки таҳти пӯшиши ҳадамоти фарҳангӣ маданӣ ва тичоратӣ дипломатӣ қору фаъолият мекарданд, иртибот барқарор намуданд. Илова бар ин, омӯзиш ва таҳлили раванди фаъолияти созмони сирри динии Наҳзати ҷавонони Тоҷикистон (баъдан ТТЭ ХНИ) ва усулу методҳои муборизаи сиёсӣ ва таблиғоти мафкураи динӣ - исломӣ моро ба ин натиҷа мерасонад, ки қабл аз ин солҳо низ дар ҷумҳурӣ ҷараёни решаёбии афкори динӣ ва тарғиби мураттаби мафкураи исломӣ таҳким ёфтааст. Ин нуқтаро аз сатҳу сифати муносиботи лидерони наҳзатӣ дар охири солҳои ҳаштод ва ибтидои солҳои навадум ва ба дунболи ин, дар ҷараёни ҷанги шаҳравандӣ (солҳои 1992-1997) ва марҳилаи баъдичангӣ ва ҳатто имрӯз ҳам пай бурдан мумкин аст. Барои дуруст шинохтани авзои сиёсӣ - идеологӣ ва иҷтимоӣ - маданияи минтақавӣ дар муддати мушаххаси замонӣ (солҳои 1989-1991), қабл аз ҳама, ба маъсалаи шинохти ҳадафҳои стратегӣ наҳзатӣ бояд тавачҷуҳ кард.

Дар замони машруӣ пайдо кардани барномаи сиёсии хизбӣ дар қолаби «бозсозии горбачёвӣ» дар тамоми ҳудуди давлати Шӯравӣ раванди ташаккулёбии андешаҳои милли таҳким ёфт ва дар пасманзари сиёсати ба ном миллии горбачёвӣ гурӯҳҳои муташаккили

мазхабӣ, ки солҳо орзуи бозгашт ба асли худ – таъсиси хилофати исломӣ ва қувват додани неруҳои динӣ дар минтақаро дар дил мепарвариданд, ба майдон омаданд. Дар ҳудуди Чумхурии Шӯравии Сотсиалистии Тоҷикистон дар ибтидо ҳаракати миллӣ бар ҷунбишҳои динӣ - мазхабӣ нуфуз дошт. Агар матбуоти даврии вақтро иҷмолан мурур кунем, мебинем, ки дар марҳилаи аввалӣ (солҳои 1986-1989) неруҳои фикрӣ ва миллӣ, ки аз интеллигенсияи ватанӣ бархостаанд, бар элитаи мазхабӣ, ки аз уламо ва муллоҳои суннатӣ ислохотгар таркиб ёфта буд, бартарӣ доштанд. Вале дар марҳилаи баъдӣ (солҳои 1989-1991) мушоҳида мешавад, ки неруҳои исломӣ, махсусан роҳбарияти нахзатӣ минбарро ба даст мегиранд ва дигар ниҳодҳои миллӣ ва институтҳои иҷтимоӣ дар хошия қарор мегиранд. Маҳз дар ҳамин марҳила авзои сиёсӣ ҳассос мешавад ва ҳурофоту таассуби динӣ - мазхабӣ дар марҳуми иҷтимоӣ реша медавнадад. Ҳар соҳмонӣ иттиҳодияе, ки дар ин марҳилаи ҳассос рӯйи қор омада буданд, бо ин ё он васила ба ТТЭ ХНИ иртибот дошта, таҳти контроли бевосита ё бавоситаи нахзат қарор гирифтаанд. Азбаски ташкилоту соҳмонҳои миллӣ аз берун пуштибонӣ намешуданд, ҳангоми ташаннуҷи авзоӣ ночор вобастаи ТТЭ ХНИ гардиданд. ТТЭ ХНИ бошад, ҷунуне ки қаблан ишора қардем, аз берун маблағгузорӣ мешуд ва ба истилоҳ, «спонсор» - сарпараст дошт. Ба ин манзур, иттиҳодияю соҳмонҳои сиёсӣ ва фарҳангии замон, аз ҷумла Ҳизби демократии Тоҷикистон, «Растохез», «Лаъли Бадахшон», «Начоти Ватан» ва ба ин монанд соҳмонҳои машрӯъ ва номашрӯӣ вақт дар ТТЭ ХНИ маҳлул шуданд. Муҳимтар аз ин, тибқи қадвал - схемаи сармоягузорию пружаи нахзатӣ соҳмонҳо вориди қорзори сиёсӣ шуданд ва билфосила таҳти назари қорғардонҳои асосии бозихи сиёсии Тоҷикистон дар ибтидои солҳои навад фаъолият намуданд. Ҳарчанд ки раҳбарони соҳмонҳои номбаршуда ин қорро намехостанд, ноилоч тобеи элитаи сиёсии нахзатӣ гардиданд ва стратегияву тактикаи онҳо ро пазируфтанд (шоҳид раҳбарони ҳаракату соҳмонҳои сиёсӣ дар дил ниҳатҳои нек доштанд, вале дар ТТЭ ХНИ мунҳал шудани онҳо ва ба сифр баробар гардидани талаботи барномавии сиёсӣ иҷтимоӣ ва маданиятӣ иқтисодии онҳо сабаби ноқом гардидани онҳо дар бозии сиёсии нахзатӣ мебошад). Баъдтар раҳбарони ин соҳмонҳо Тоҳири Абдуҷаббор, Аслиддин Соҳибназар, Шодмон Юсуф ва дигарон дар қор қарданд, ки дар қи доме афтиданд ва сарнавишти миллию давлатиро ба дасти қиҳо супурданд. Вале аллақай дер шуда буд, онҳо дар баробари машинаи пуриқтидори сиёсӣ мафқуравии нахзатӣ, ки аз қониби қудратҳои минтақавӣ сармоягузорӣ мешуд, истодагарӣ қарда натавонистанд ва саранҷом шикаст хӯрданд.

Аҷибаш ин аст, ки ТТЭ ХНИ мувофиқи тартибу дастури сармоягузорию тамомӣ қувваҳои миллию сиёсии вақтро, ки аз озодию истиклолияти сиёсӣ милли харф мезаданд, зӯран таҳти парҷами худ гирифт. Майдони «Шаҳидон» бо «ташаббус» - и бевоситаи нахзатӣ ташкил шуда, минбар дар ихтиёри элитаи нахзатӣ буд. Наворҳои Майдони «Шаҳидон» ва минбардорҳои тими нахзатӣ дар он замон бар он гувоҳӣ медиҳанд, ки мучриёни пасипардагии бетартибҳои оммавӣ дар шаҳри Душанбе тамомӣ бурди худро рӯйи ТТЭ ХНИ гузошта, ба дасти ин ташкилотӣ террористӣ инқилоби исломиро ба минтақа ба истилоҳ, экспорт қардан мехостанд. Ҳуқумати мусолиҳаи милли ба ном милли буд ва асосан, таҳти контроли бевоситаи элитаи нахзатӣ қарор гирифта, қанд моҳ дошт дода, оқибат фалаҷ гардид ва аз андарунаш қанги шаҳрвандӣ буруз қард.

Баъди он ки Иҷлосияи шонздаҳуми Шӯрои Олии Чумхурии Тоҷикистон Ҳуқумати навро рӯйи қор овард, ТТЭ ХНИ ба қорич панох бурд ва дар берун ҳам таҳти ҳимояи бевоситаи сармоягузорию қарор гирифт. Дар гурбат ҳам ТТЭ ХНИ барои он ки ҳусни

таваччуи созмонҳои байналмилалӣ ва хайриявино чалб кунад, гурезахоро, ки як қисм мавқеиятҳои гуногун доштанд ва ба нахзат ва назароти нахзатӣ муҳолифат меварзиданд, иҷборан тарафи худ кашид ва Иттиҳоди неруҳои оппозитсионӣ Тоҷикистон (ИНОТ) - ро таъсис дод. Дуруст аст, ки як гурӯҳи муҳоҷирони иҷборӣ ба ин ташкила (ИНОТ) шомил нашуданд ва дар хорич аз кишвар мустақилона қору фаъолият намуданд ва аз ТТЭ ХНИ қанор гирифтанд (чун аз таҷриба меҳонистанд, ки нахзат ҷӣ меҳоҳад ва кишварро ба ҷӣ муҳибате оварда расонд). Вале элитаи нахзатӣ дигар гурӯҳхоро муттаҳид қарда, ИНОТ - ро созмон дод ва дар раъси он қарор гирифт. Имрӯз ТТЭ ХНИ дар хорич таҳти пӯшиши сиёсӣ молиявӣ қувваҳои беруна, баъзе созмонҳои байналмилалӣ ва доираҳои қарбӣ ба роҳандозӣ намудани қарномаи сиёсӣ (албатта, тибқи қармуда ва диктаи қармоҳгузорони қруҷаи нахзатӣ) машғул мебошад. Қарои ба вучуд овардани сӯйитақоҳумот ва муҳимтар аз ин, воҳимаю хангома ТТЭ ХНИ аз усулҳои муосири иттилоотӣ, сиёсӣ, маққуравӣ ва маданӣ қор меқирад ва қурсату қайти муносиб меҷӯяд. Дар ин росте, созмонҳои ифротӣ қурсатталаби «Гурӯҳи 24», «Анҷумани озодандешони тоҷик» ва амсоли инхоро ба худ қазб меқозад ва ба ин васила доираи салоҳиятҳои сиёсӣ маданияшро афзудан меҳоҳад. Хадақи ТТЭ ХНИ, пеш аз хама, бо истиқода аз қурсати муносиб аз нав таъсис додани ИНОТ мебошад ва бо ин роҳ меҳоҳад тамоми созмону неруҳои муҳоҷирро таҳти султаи худ қамъ ва даъвои бузурғманишиашро манзури элитаи сиёсӣ иқтисодӣ аврупоӣ намояд. Дар пушти ин воҳимаю хангомаҳо боз қармоҳгузорони хоричӣ меистанд ва ҳимояти ТТЭ ХНИ-ро, ки аз қабл қруҷаи номуваққақи онҳо будааст, дар хорич хамҷунон идома меқанд.

Фаридун ОРИЁӢ